

Spodbujanje govorno- jezikovnega razvoja

Katarina Križan,
prof. spec. reh. ped.
za osebe z motnjami sluha in govora

Ljubljana, 24. 3. 2015

Razlaga pojmov in pogoji za GJ razvoj

Mejniki GJ razvoja: od rojstva do 7. leta

- Katero stopnjo GJ razvoja pričakujemo pri določeni starosti?
- Kako lahko spodbujamo GJ razvoj?
- ! Kdaj bi nas odstopanja od običajnega razvoja morala skrbeti?

Jecljanje

Vaje za fonološko zavedanje

Razlaga pojmov

- Jezik – sistem izraznih sredstev za govorno in pisno sporazumevanje
- Govor –
 1. oblikovanje besed, stavkov z govornimi organi
 2. izražanje misli z govorjenjem
 3. izmenjava mnenj, misli
- Komunikacija – sporazumevanje, omogoča izmenjavo informacij

Fiziološka osnova za nastanek in razvoj govora

- Razvoj splošne motorike telesa
- Razviti govorni organi
- Razvita čutila
- Razvoj slušne (in vizualne) percepcije,
- Dobro delovanje živčnega sistema
- Psihične funkcije (pozornost, zaznavanje, mišljenje, spomin, občutenje, predstavljanje)

Vpliv okolja

- **čustveno** okolje otroka,
- **socialni stiki** z okoljem,
- **količina in kakovost govornih dražljajev.**

od 6. meseca nosečnosti

- zarodek že zaznava različne slušne informacije
 - glasba
 - govor (različna melodija joka dojenčkov slovencev in francozov)

Predgovorno obdobje: od rojstva do 1. besede
vokalizacija, simbolna igra, združena pozornost, geste

Govorno obdobje: od 1. besede do 5. (9.) leta oz. →

Od rojstva do 3. meseca

- Odziva se na glasne zvoke in govor
 - Preferira človeški glas
 - Razlikuje med glasovi ljudi
 - Razlikuje svoje oglašanje od govora drugih
 - Joka, gruli, spušča glasove, se giblje
 - Vzpostavlja očesni stik
 - Nasmeji se, ko nas vidi
- Otroka nagovarjajte, mu pojte
- Dajte mu čas, da se na vaš govor odzove z gibanjem, oglašanjem – in to nagradite z nasmehom, melodijo govora, smehom
- Ko se pogovarjate, ga glejte v oči.
- Ko se otrok izraža (z jokom) se odzovite: nahranite/ljubkujte/potolažite

! Ne reagira na glasne zvoke

! Ne odzove se na bližino staršev

Od 4. do 6. meseca

- Otrok se odziva na zvoke, obrača glavo in/ali oči v smeri, od koder prihaja zvok
- Reagira na spremembe intonacije v vašem glasu
- Vzpostavlja očesni kontakt
- Razlikuje med samoglasniki
- Se oglašča: vokalizira dva ali več glasov, beblja (K+V), tudi če je v sobi sam
- Zanimajo ga zvočne igrače in zvočila

- Pogovarjajte se, mirno in prijazno
- Otrokove vzklike nagradite s pozornostjo in odzivi
- pojte
- poimenujte to, kar otrok sliši (avto, ptice, telefon)
- poimenujte ljudi in predmete, ki jih pozna
- Poimenujte, opisujte to, kar delate

! Se ne odziva na zvoke

! Ne vzpostavlja očesnega kontakta

! Se ne zanima za zvočne igrače

Od 6. do 12. meseca

- Čeblja in ponavlja posamezne zloge, posnema živalske zvoke
 - Za sredstvo komunikacije uporablja **geste**
 - Razume več besed, preprosta navodila „Pridi sem.“, „Bi še?“, „Ne!“
 - Izpolni enostavne naloge
 - Odziva se, ko ga pokličemo, posluša, ko mu govorimo
- Spreminjajte svoj glas: otrok v tem uživa, melodija govora mu pomaga razumeti jezik
- Vzpostavljajte vse vrste medsebojne interakcije: delajte „smešne obraze“, nasmeh, poglede

Od 6. do 12. meseca

- ! Na verbalno zahtevo (spremljano z gesto) ne da želene igrače
- ! Ne reagira na hrup
- ! Ni glasovne igre
- ! Ne posnema intonacije govora odraslih
- ! Ne reagira na vprašanja „kje je mama?“
- ! Ne čeblja ali naenkrat neha čebljati

Namerna komunikacija se začne, ko otrok uporabi določen signal, da bi z njim vplival na vedenje drugega (odraslega): vokalizacija, simbolna igra, združena pozornost, geste

Geste: dejanja, izvedena z namenom sporočanja – komuniciranja.

Specifičen gib roke („deictic gestures“) v dani situaciji lahko pomeni

- „vzemi“ (8. mesec)
- „poglej, kaj imam“ (8. – 9. mesec)
- „poglej, kaj sem opazil“ (bližnji predmeti 9. – 10., oddaljeni predmeti 13.- 14. mesec)
- „rad bi...“

Simbolne geste (okoli 12. meseca, pred mejnikom 25. besed)

- Opišejo kvaliteto (dvig roke = veliko)
- Uprizarjajo dejansko uporabo predmeta (skodelica, glavnik)
- Oponašajo gibanje (ptica, riba)
- Ponazorijo dejansko aktivnosti (ples, jahanje)

V 1. letu starosti se razvijejo 3 pomembne **komunikacijske funkcije** (Bruner 1981):

- Vpliv na vedenje:
 - otrok prosi za predmet (7. – 9. m.),
 - prosi za aktivnost (8. – 9. m.)
 - protestira (6.-7. m.)
- Socialna interakcija (pridobiti ali zadržati pozornost na sebi)
- Združena pozornost (z dejanjem usmeri pozornost drugega na dogodek, ki je vzburil zanimanje pri njem samem):
 - komentira (10. m.),
 - prosi za informacijo (15. m.)

0 – 15. mesec: komunikacija z gestami

15. – 17. mesec: geste dopolnjujejo sporočanje, kompenzirajo razvijajoče se fonološke in artikulacijske spretnosti

20. Mesec → geste kot sekundarni, neverbalni podporni sistem

Po raziskavi Iverson & Goldin-Meadow (2005)

Dvobesedni stavek (beseda + beseda) se pojavi 2 meseca po tem, ko otrok uporabi kombinacijo gesta + beseda

Raziskava Goodwyn et. al. (2000)

Zgodnje komuniciranje s simbolnimi gestami pozitivno vpliva na:

- **razumevanje jezika**
- učenje **govora**
- zgodnji razvoj **stavčne tvorbe**

Od 12. do 18. meseca

- Razume, da imajo predmeti imena
 - Razume več kot 50 besed
 - Razume preprosta navodila in stavke
 - Poimenuje znane predmete
 - širi besedni zaklad
 - Izraža se z enobesednim stavkom (beseda), ki ga lahko dopolni z gesto (beseda + gesta)
- Z otrokom se pogovarjamo tako, da uporabljamo **besede, ki jih pozna** in **kratke slovnično pravilne stavke**, ne pa otroškega govora
- Damo mu primerne knjige in se pogovarjamo ob njih

! Otrok premalo govori

! Govor ne napreduje

! Govor se slabša

! Ne izgovori vsaj 5 besed

! Ne razume in ne uporablja gest

! Na zahtevo ne pokaže predmetov ali delov telesa, ki jih imenujemo

Pri 2 letih

- Razume enostavna navodila (npr. pospravimo igrače, sedimo k mizi.)
 - Pove svoje ime
 - Pokaže predmete, ki jih pogosto uporablja
 - Naredi velik skok v obsegu besednjaka: bližnje osebe, hrana in pijača, igrače
 - Začne tvoriti 2 besedni stavek (ko ima 30 – 50 besed)
 - Sprašuje
 - Z besedami izraža čustva
- Pomagamo razvijati besedni zaklad
- Razložimo besede, ki jih ne razume
- Besede, ki jih ne izgovarja pravilno, ponovimo, toda ne zahtevamo, da jih za nami ponovi!

! Uporablja le nekaj besed

! Je zelo nerazumljiv (tudi s strani staršev)

! Ne zna oblikovati kratke fraze (mama am, ati bm-bm,)

Pri 3 letih

- Razume sestavljena navodila
- Razume odnose in razmerja: veliko-malo, zgoraj-spodaj, v, na, zunaj-znotraj
- Rad posluša vedno isto zgodbo
- 2-3 besede poveže v stavek
- Uporablja vprašalnice
- Uporablja množinske oblike, predloge in pridevnike
- Poimenuje večino predmetov v okolici
- Postavlja vprašanja, odgovarja na vprašanja KJE, KDO, KAJ
- Začenja uporabljati pretekli in prihodnji čas

Pri 3 letih

Spodbujajmo k interakciji z vrstniki

- Širite besedni zaklad
- Širite stavek
- Jasno in razumljivo odgovarjajte na otrokova vprašanja
- Kadar določeno besedo napak izgovori, jo naglas ponovite v ustrezni obliki, a ne zahtevajte istega od otroka
- Otroka naučimo pripovedovati, pomagajmo mu pri oblikovanju misli, občutkov, čustev
- Spodbujajmo ga, da opusti stekleničko/dudo

! Govor ostaja nerazumljiv

! Uporablja le nekaj glagolov, ne pa tudi pridevnikov in predlogov

! Ne uporablja množine

! Ne oblikuje enostavnih stavkov.

! Ne postavlja vprašanj, ne odgovarja nanje.

! Ne želi poslušati pravljic

Pri 4 letih

- Govor otroka je že bolj podoben govoru odraslega,
 - Razvije strategije vodenja pogovora
 - Pravilno izgovarja večino glasov, razen L, R, SCZ, ŠČŽ
- Berimo mu pravljice, primerne njegovi starosti, ob slikah naj pripoveduje tudi sam – spodbujamo ustrezen odnos do jezika in branja
- Otroci potrebujejo zgled: naj vidijo, da beremo.
- Vaši stavki naj bodo daljši in sestavljeni
- Otroka v pogovoru poslušajte in glejte, dajte mu čas za odgovor.
- Potrpežljivo mu odgovarjajte na vprašanja
- Če se v govoru pojavi **zatikanje**, ga ne opozorite na to, ampak le prilagodite svojo hitrost govora.

Pri 4 letih

- ! Težko začne stavek, ponavlja besede in zloge
- ! Uporablja kratke, ne zložene stavke
- ! Govor je slabo razumljiv, ni jasen
- ! Ne zna pripovedovati o dogodkih iz bližnje preteklosti
- ! Ne izgovarja še glasu L

Pri 5 letih

- Večina otrok pravilno izgovarja vse glasove
- Izraža se v šest-besednem stavku, odgovarja na zahtevnejša vprašanja in sprašuje
- Pri pripovedovanju lastnih zgodb navede vzrok in posledico
- Uporablja pridevnike in svojilne zaimke: moj, tvoj, njegov, njen, njihov
- Zanima se in pisni jezik
- Sledi kompleksnim navodilom
- Pravilno izgovarja vse glasove, razen glasu R ter ŠŽČ.

Pri 5 letih

- Širimo besedni zaklad (sinonimi, nadpomenke)
- Berimo daljše zgodbe in pripovedi, pogovarjamo se o vsebini
- aktivno glejmo slikovne enciklopedije in se pogovarjajmo
- Spodbujajmo k druženju z vrstniki
- Delajmo vaje za gibljivost govornih organov
- Igrajmo se vaje **slušnega razlikovanja**

! Ne zmore povedati niti kratke zgodbice

! Govor je slovnično nepravilen, stavki kratki, ne uporablja predlogov

! Nepravilno izgovarja več glasov ali jih pa izpušča

! Ima skromen besedni zaklad, veliko izrazov ne pozna

Pri 6 letih

- Razume časovne pojme: včeraj, popoldne, lani...
 - Prepozna in poimenuje črke in številke, zna napisati svoje ime
 - Razume šale, uganke, metafore
 - Prepozna dani glas v besedi
 - Prepozna prvi glas, rimo.
 - Pravilno izgovarja vse glasove
 - Opisuje slike in dogajanja, jih postavlja v ustrezen časovni okvir, zgodbe so lahko tudi domišljjske.
 - Uspešno komunicira z otroki, z odraslimi, znanimi in neznanimi.
- Spodbujajmo fonološko zavedanje: določanje mesta glasu v besedi, razčlenjevanje besede na glasove
- Spodbujamo otroka, da samostojno opisuje slike in dogajanje na njej, dogodke v vrtcu.

Pri 6 letih

- ! Nepravilno izgovarja nekatere glasove
- ! Ima skromen besedni zaklad, težave z razumevanjem nasprotnih pojmov dolgo-kratko, nizko-visoko
- ! Ima težave s tvorbo rim
- ! V govoru ne uporablja predlogov
- ! Nepravilni besedni red
- ! Ima težave z učenjem pesmic, besedil
- ! Težje razumeva navodila, ne razume daljše zgodbe

Do 7. leta

- Pozna črke, začenja pisati
- Usvaja fonološko zavedanje: prepozna prvi in zadnji glas, besedo črkuje in obratno, glasove povezuje v besedo.
- Pojavi se interes za branje
- Usvaja in razume abstraktne pojme: sreča, ljubezen
- Pozna in poimenuje dneve v tednu

Do 7. leta

- Igre za fonološko ozaveščanje
- Berite in pripovedujte pravljice, namenite čas pogovoru
- Spodbujajte k opisovanju, pripovedovanju
- Spodbujajte k branju
- Spodbujajte k samostojni komunikaciji z vsemi ljudmi

! Skromen besedni zaklad

! Izraža se v preprostih stavkih

! Ne pozna in ne razlikuje črk in števil

! Ima težave s pomnjenjem

! Ne razume abstraktnih pojmov

Jecljanje

Vrste jecljanja pri otrocih

- Fiziološko (običajna netekočnost, zatikanje)
- Razvojno (pojavi se nenadoma in izzveni, od 2. do 5. leta; ponavljanje besed, dodajanje glasov, mašila; otrok se ga ne zaveda!)
- Nevrogeno (ponavljanje zlogov na vseh mestih v besedi, strah, izogibanje pogovoru, tiki)

Pri odraslih:

- razvojno persistentno
- nevrogeno
- psihogeno

→ GOVORNI MODEL!

→ dnevni ritem

→ umirjen tempo v dnevnih aktivnostih

→ nizek in umirjen glas

→ nekoliko upočasnimo govor, ne pa opozarjamo, da govori počasi

→ strpno poslušanje, ob zatikanju nikoli ne karajte ali zasmehujte!

→ pozorni smo na vsebino govora, ne pa na način

→ poudarimo otrokovo močno področje

→ opozorimo sorojence, vrstnike, naj ne posegajo v besedo

→ ne popravljamo otrokovega govora, ne dokončujemo stavkov in besed namesto njega

→ ko je otrok v obdobju, ko je zatikanja več, ga ne silimo h govornim dejavnostim. Izberimo gibalne dejavnosti, sprehode in komunicirajmo neverbalno.

→ Spodbujajte ga k petju (pozoornost je usmerjena na melodijo, ne pa na govor, zato ni jecljanja)

→ V otrokovi prisotnosti se ne pogovarjamo o tem, da jeclja

! Če ne izzveni v 6 – 12 mesecih

! Če se otrok zatikanja zaveda in se govornih situacijam izogiba, zmanjša količino govora

! Če se od zatikanju pojavijo somatofiziološki simptomi: tiki, izogibanje očesnemu kontaktu, rdečica, znojenje

! Če se izogiba socialnim kontaktom in se izolira

Vaje za razvijanje fonološkega zavedanja

MAČKA IN MUCEK

- Cilj: Razvijanje slušne pozornosti, urjenje mentalnega štetja slišanih enot
- Igra: Oseba (mačka) trka po mizi, otrok (mucek) posluša. Če npr. potrka trikrat, mora »mucek« trikrat zamijavkati (»mijau, mijau, mijau«). Če je v igro vključenih več otrok, naj bo vsak otrok enkrat »mačka2 in vodi igro. Da bi bila igra v skupini bolj zanimiva, lahko otrokom razdelite kartice s številkami. Ko »mačka« potrka npr. štirikrat, mora štirikrat zamijaukati tisti otrok, ki ima kartico s številko

4.

KAJ JE ŽIVO?

- Cilj: razvijanje slušne pozornosti in pomnjenja, aktivizacija in širjenje besednjaka, razlikovanje po pojmu živo-neživo, razvijanje logičnega razmišljanja.
- Igra: Ta igra s primerjanjem rim je precej zahtevna, ampak tudi zelo koristna in zabavna. Igra se lahko povsod in ob vsaki priložnosti, posebno ko si moramo krajšati čas med čakanjem ali vožnjo. Otrokom povejte, da boste izgovarjali besede, ki podobno zvenijo, podobno se slišijo, oni pa naj pozorno poslušajo in ponovijo samo tisto besedo, s katero poimenujemo živo bitje (žival).
- Različica te igre je igra KAJ JE ZA JEST, kjer otroci prepoznajo tisto besedo, ki predstavlja hrano.

Primeri besed:

Balon, vagon, slon

Zmaj, čaj, gaj

Mačka, igračka, značka

UJEMI GLAS

- Cilj: iskanje določenega glasu v besedah na temelju slušne percepcije.
- Igra: otrokom recite, naj pozorno poslušajo in določijo, katere od izgovorjenih besed vsebujejo določeni glas. Izgovarjajte posamezne besede in ko otrok sliši določeni glas, ga mora »ujeti« (zaploskati), ko tega glasu ni, ne ploska.
- Primer: »Ko slišite glas Š, zaploskajte: sok, šema, kaša, mast, nos, miš, sirup, list, lišaj, ...“

ZVONI ALI ŽUBORI

- Cilj: Slušno razlikovanje glasov Z in Ž
- Igra: Recite otrokom: »Izgovarjala bom različne besede. Če slišite glas Z, recite »zvoni«, če slišite glas Ž, recite »žubori«. Sčasoma, ko otroci doumejo igro in pravilno odgovarjajo, zamenjajte vloge in naj si besede z Z in Ž izmišlja eden izmed otrok, ostali pa odgovarjajo.
- Primer: žica, zob, želod, zemlja, žolna, zebra

ŠUŠLJA ALI ŽUBORI

- Cilj: Slušno razlikovanje glasov Š in Ž
- Igra: Recite otrokom: »Izgovarjala bom različne besede. Če slišite glas Š recite »šušlja«, če slišite glas Ž, recite »žubori«. Sčasoma, ko otroci doumejo igro in pravilno odgovarjajo, zamenjajte vloge in naj si besede s Š in Ž izmišlja eden izmed otrok, ostali pa odgovarjajo.
- Primer: šola, želod, škorec, zemlja, šema

LAJA ALI ROPOTA

- Cilj: Slušno razlikovanje glasov L in R
- Igra: Recite otrokom: »Izgovarjala bom različne besede. Če slišite glas L recite »laja«, če slišite glas R, recite »ropota«. Sčasoma, ko otroci doumejo igro in pravilno odgovarjajo, zamenjajte vloge in naj si besede s L in R izmišlja eden izmed otrok, ostali pa odgovarjajo.
- Primer: lizika, rog, leopard, roka, luna, rak, ...

UJEMI ZLOG

- Cilj: razvijanje slušne pozornosti, slušnega pomnenja in glasovne analize na ravni zloga
- Igra: Recite otrokom: »Izgovarjala bom razne zloge. Ko zaslišite zlog SA, zaploskajte z dlanmi. Bodite pozorni in si poskušajte zapomniti kolikokrat bom rekla SA.« Nato izgovarjajte akustično podobne si zloge: SA, ŠA, CA, SA, ČA , SA, ZA, SA.« Ko bodo otroci pravilno reagirali s ploskanjem na določen zlog, vprašajte. »Ste pozorno poslušali? Kolikokrat sem izgovorila zlog SA?«.

NAJDI BESEDE

- Cilj: Razvijanje slušne pozornosti, slušnega pomnjenja in fonemske percepcije, poučevanje otrok, da slišijo glasove v besedah in slušno razlikujejo določeni glas id akustično podobnih glasov.
- Igra: Izgovarjajte kratke stavke, otroci pa naj v posameznem stavku določijo besedo, v kateri so slišali dani glas. Sprva naj bo v vsakem stavku samo ena beseda z določenim glasom.

Primeri z glasom S:

- Ali je lani kupil sanke.
- Janko je pojedel sladoled.

V TRGOVINI

- Cilj: aktivizacija in širjenje besednjaka, določanje začetnega glasu v besedah.
- Igra: Otroci radi »kupujejo« v izmišljeni trgovini in se igrajo popolnoma domišljjsko. Vi ste prodajalec, otroci pa kupci, ki morajo kupovati predmete katerih naziv se začne z določenim glasom. Kupujejo se lahko hrana, igrače, pohištvo ali karkoli drugega. Pomembno je le, da se naziv vsakega kupljenega blaga začne z istim glasom. Igra je lahko zelo zabavna, se posebej, ko v isti trgovini kupimo ananas in avtobus.
- Dopolnite: Kaj boste kupili v trgovini, kjer se vse začne na
- B. balon, boben, bober

POTOVANJE

- Cilj: Določanje začetnega glasu v besedah, aktivizacija širjenje besednjaka.
- Igra: S seboj je potrebno vzeti čim več stvari na določen glas. Odrasli reče: »Gremo na potovanje in s seboj bomo vzeli predmete na glas D. Kaj bomo dali v kovček?« Otroci odgovarjajo: duda, deska, denar, dleto, ...

TAJNA ŠIFRA

- Cilj: Urjenje glasovne sinteze – povezovanje izgovorjenih glasov v besedo
- Igra: otrokom recite, da jim boste govorili besed v šifrah, zato da jih npr. pirati ne bi razumeli. Izgovarjajte besede glas za glasom s kratkimi premori med vsakim glasom. Otroci morajo pozorno poslušati vsako verigo glasov in izgovoriti celo besedo. Začnite s kratkimi, nato nadaljujte proti ve daljšim besedam.
- Lahko se igra v dveh skupinah. Ena skupina drugi podaja besede. Pravilni odgovori se točkujejo, nepravilni pa prinesejo odbitek točk.

Primeri besed:

- P_e_s
- N_o_s
- U_r_a
- U_h_o

DOPOLNI BESEDO

- Cilj: urjenje glasovne sinteze, aktivacija in širjenje besednjaka.
- Igra: recite otrokom: »Uganite, katero besedo želim izgovoriti? Ma...« (maska). Napeljite jih, da se spomnijo čim več besed na dani zlog. Za vsako besedo lahko prejmejo točko.
- MA...: maska, mačka, mami, malica

KDO ŽIVI V KATERI HIŠKI

- Cilj: razvijanje fonološke percepcije besed, spoznavanje pojmov dolga in kratka beseda glede na število glasov v besedi, abstrahiranje od pomena in preusmerjanje pozornosti na fonološko sliko besed.
- Material: papir, flomastri, kartice s sličicami
- Na papir narišite dve hiški: kratko in dolgo. Vanje bodo otroci razvrščali sličice. Za to igro vnaprej določite sličice, katere se da jasno razdeliti v dve skupini: dolge in kratke besede. Naj bo razlika zelo očitna. Brez potrebe po štetju glasov v besedi. Lahko se igrate s pojmi na določeno temo, npr živali: krokodil, veverica, nosorog, dinozaver, bik, lev, miš, noj.

